

Analyzing the Function of Sheikh Bahai's Cat and Mouse Based on Vladimir Propp's Theory

Mohammad Ibrahim Maalmir*

Associate Professor, Department of Persian Language and Literature, Razi University, Kermanshah, Iran

Fatemeh Hooshangi

Master of Persian Language and Literature, Razi University, Kermanshah, Iran

Abstract

In his innovative theory, Russian folklorist Vladimir Propp examined the morphology of Russian folktales. Unlike former classifications of these stories which were mostly based on content and theme, Propp's classification is based on the stories' form and structure. He realized the first step in rectifying his hypothesis was recognizing and determining the fixed and variable elements of the stories. This article examines and analyzes the morphology of Sheikh Bahai's *Cat and Mouse* which consists of several frame narratives and multilayered stories within stories so that this story is composed of a total of thirty-four sub-stories. This article is based on library research and adopts a descriptive hermeneutic content analysis approach and attempts to probe the functions, determine their frequencies, and study them comparatively based on Propp's morphology. The findings indicate that there are strong intertextual relationships among these stories. Of the thirty-five tales in this work, in addition to Propp's thirty-one functions, for the first time, seven more functions are discussed in this article which include "escape",

---

- The present paper is adapted from a MSc thesis on Persian Language and Literature, Razi University.

* Corresponding Author: dr_maalmir@razi.ac.ir

How to Cite: Maalmir, M. I. & Hooshangi, F. (2024). Analyzing the Function of Sheikh Bahai's Cat and Mouse Based on Vladimir Propp's Theory. *Literary Text Research*, 28(99), 283-318. doi: 10.22054/LTR.2022.52463.3055.

"gossip", "commitment", "menace", "hiding", "wager", and "abandonment".

Keywords: Sheikh Bahai, *Cat and Mouse*, Morphology, Function, Vladimir Propp.

1. Introduction

Sheikh Baha'i is one of the most prolific authors of different sciences and knowledge. His works were favored by scholars after him, and on many of them, many explanations and margins, sometimes more extensive than the original text, have been written by him and others. The term "morphology" means the study and recognition of forms, which Vladimir Propp (1895-1970 AD), a Russian formalist (Scholes, 2013), first used in his most important work, "Fairy Tales Morphology" (Propp, 1928) and used it to mean "description of stories based on their constituent units and the relationships of these units with each other and with the whole story" (Propp, 1368).

2. Literature Review

Propp called the smallest building unit of these stories "role", "function" or "self-interest". (Ricoeur, 2014). "Propp realized that if many folk tales of Russian fairies are carefully examined, a basic and similar story will be found in all of them. He tried to show how a hundred stories examined by him are actually different forms of the same basic plan. Propp, by examining a collection of a hundred stories with similar compositions, drew out the structure of the "king of stories" (Scholes, 2003). The basis of prop analysis is the basics of narratology; that is, "a set of general rules about narrative genres, systems governing narration (storytelling) and plot structure" (Makarik: 1384), this definition is that "a narrative is a text in which a change from a situation is recounted in a more modified state. Therefore, the change of situation or event is the fundamental element of the narrative and is subject to the focus of the study of Propp" (Tolan: 1386).

In addition to the opening scene, which he does not consider as self-made (Propp, 1368), Propp proposed thirty-one "functions" in the analysis of Russian fairy tales (Propp, 1928; Propp, 1368) and in this In

the article, 7 self-cares have been added to them, and their frequencies are listed in the main text of the article in the form of a table in "Cat and Mouse". Another important issue that Propp states is the explanation of the seven main categories of characters in fairy tales including 1-hero; 2-Princess (gift); 3- The giver; 4- Helper; 5- Hero sender (mediator); 6-Wicked; 7-False hero. (Propp, 1928; Propp, 1368).

3.Methodology

The main purpose of this research is to answer these questions, what is the frequency of the functions of the prop pattern in the story of the mouse and the cat, and can these functions be reduced or added, and what is the criticism of the prop pattern based on the analysis of this story, and the heterogeneities of this and what are the prop stories?

The working method is based on documentary and descriptive library research, and according to the content analysis method, based on the principles of Vladimir Propp's morphology, it has been tried to analyze self-care and determine the frequency and compare them in the story of the cat and mouse.

4. Conclusion

According to the analysis of the cat and mouse story of Sheikh Bahai based on the Propp theory, the following results were obtained:

- Examining the functions of the mouse and cat shows that despite the shifting of functions, thirty-eight functions were found in these stories. Seven new functions can be added to prop functions. which includes the activities of "escape", "spreading rumours", "commitment", "threat", "concealment", "betting" and "rejection".
- Regarding the characters in the stories, it should be said that the characters do not always have a fixed role; sometimes the villain becomes the hero of the story, sometimes the helper becomes the villain or the hero, and even sometimes the hero of the story becomes the villain. For example: in some stories, after realizing his mistake, the villain repents and transforms. As a result, he is classified as a hero.
- Propp emphatically claims that it is unlikely that "seeking hero" and "victimized hero" can exist together in a story, but it seems that this

claim is correct only for stories with one movement and not for stories that have more than one movement. Sometimes it happens that the hero of one movement of the story is the "seeker" and the hero of the other movement of the story is the "victim". Like the story of "The King's Son and the Minister's Daughter" in which, if we consider the princess as the hero, the hero is considered a victim, and the searcher hero, who is the son of the king's brother, searches for her. So, here we add this exception to Propp's theory because we see both the hero-seeker and the victim.

- The helper in these stories does not always have a transcendental aspect. There is a point about receiving magical objects; it is that these objects, unlike fairy tales, are often spiritual; such as prayer, inspiration, revelation, revelation, advice and guidance, etc., which may be used by the helper and even the hero.

- Magical tools, contrary to Propp's opinion, do not always have a supernatural and magical aspect. In the analysis of the story of the mouse and the cat, magic spells are wise or deceptive words and behaviors, curses and prayers, Asma Azam, repentance, Gabriel, Diwan Hafez, imaginary objects, animals, and murder.

In the end, it should be said that the results obtained from Sheikh Bahai's cat and mouse analysis, although not detailed and precise, are very consistent with the results of Propp's analysis and his proposed 31 self-care, for example, self-care. Dichotomous words in this story do not have much frequency and due to the narrator's art in telling the story, no specific rule can be provided for the order of the sequence of actions and their order. But the structural pattern of these stories is almost in agreement with the pattern of prop folk tales. Of course, with some changes, it can be matched with the elements of religious culture that are mentioned in the same conclusion based on the text of the article, and based on the results of this article in the analysis of the role of characters, heroes, helpers, magical tools, receiving magical objects, and even revised the number of thirty-one self-works and functions of the prop pattern.

نقد و تحلیل خویشکاری‌های موش و گربه بهایی (براساس نظریه ولادیمیر پراپ)

محمد ابراهیم مال میر * دانشیار، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران

فاطمه هوشنگی کارشناس ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران

چکیده

ولادیمیر پراپ، فولکلورشناس روسی در نظریه ابداعی خود به بررسی ریخت‌شناسانه قصه‌های پریان روسی پرداخت. او با توجه به طبقه‌بندی داستان‌ها که بیشتر براساس محتوا و درون‌مایه آن‌ها بود، رده‌بندی خود را روی فرم و ساختار این داستان‌ها بنا نهاد. وی نخستین گام در تحقق فرضیه خویش را شناخت و تعیین عناصر ثابت و متغیر قصه‌ها دانست. این مقاله به بررسی و تحلیل ریخت‌شناسانه داستان موش و گربه بهایی می‌پردازد که از قصه‌های تو در تو و چندین لایه تشکیل شده است؛ به طوری که این داستان در مجموع، مرکب از ۳۴ داستان فرعی است. این پژوهش بر اساس شیوه پژوهش‌های اسنادی و توصیفی کتابخانه‌ای و مبتنی بر روش تحلیل محتوا و هرمنوتیک صورت گرفته و سعی شده است بر مبنای اصول ریخت‌شناسی ولادیمیر پراپ به تحلیل خویشکاری و تعیین بسامد و مقایسه تطبیقی آن‌ها پرداخته شود. نتیجه، بیانگر این است که در میان این داستان‌ها روابط بینامتنی محکمی وجود دارد. از سی و پنج حکایت این اثر، علاوه بر ۳۱ خویشکاری پراپ، هفت خویشکاری در این مقاله برای اولین بار مورد بحث قرار گرفته است که عبارتند از: خویشکاری‌های «فرار»، «شایعه پراکنی»، «التزام کردن»، «تهدید کردن»، «مخفی شدن»، «شرط‌بندی» و «طرد».

کلیدواژه‌ها: شیخ بهایی، داستان موش و گربه، ریخت‌شناسی، خویشکاری، ولادیمیر پراپ.

مقدمه

بهاء الدین، محمد بن حسین بن عبدالصمد بن شمس‌الدین محمد بن علی ... الجبعی العاملی، معروف به شیخ بهایی^۱ در ۲۷ ذی‌الحجه سال ۹۵۳ هجری قمری مطابق با ۲۸ فوریه ۱۵۴۷ میلادی در شهر بعلبک لبنان به دنیا آمد. نسب ایشان به حارث بن عبد الله الأعور الهمدانی (الحلی، ۱۴۱۷: ۱۲۲ و المزی، ۱۴۱۳: ۲۴۴/۵) از اصحاب مخلص علی (ع) می‌رسد. پدر ایشان شیخ عزالدین، حسین بن عبدالصمد حارثی همدانی عاملی، فقیه شیعی در اول محرم ۱۹-۹۱۸ هجری قمری مطابق با مارس ۱۵۱۲ میلادی در روستای جبع نزدیک شهر ساحلی صیدا (صیدون) که امروز در جنوب لبنان قرار دارد، متولد و در سال ۹۸۴ هجری قمری در قریه مصلی در بحرین وفات یافته است (الصدر، ۱۴۰۶: ۱۸۲ و الزرکلی، ۱۹۸۰: ۲۴۰/۲).

شیخ بهایی در زمره نویسندگان پرکار و پر تألیف در علوم و معارف مختلف و متفاوت است. آثار او مورد اقبال علمای بعد وی واقع شد و بر بسیاری از آن آثار، شرح‌ها و حاشیه‌های فروان و بعضاً مبسوط‌تر از ممتن اصلی از طرف خود ایشان و دیگران نوشته شده است. وی در شوال سال ۱۰۳۰ هجری قمری وفات یافت و در حرم رضوی به خاک سپرده شد (ر. ک: أفندی الإصبهانی، ۱۴۰۱: ۱۱۰ و سرکیس، ۱۴۱۰: ۱۲۶۲/۲).

اصطلاح «ریخت‌شناسی»^۲ به معنای بررسی و شناخت ریخت‌هاست که ولادیمیر پروپ^۳ (۱۸۹۵-۱۹۷۰ میلادی)، فرمالیست روسی (اسکولز^۴، ۱۳۸۳: ۹۱-۹۲) اولین بار آن را در مهم‌ترین اثر خود؛ یعنی «ریخت‌شناسی قصه‌های پریان» (پراپ، ۱۹۲۸: ۲۵-۷۰) مطرح کرد و به معنی «توصیف حکایت‌ها بر پایه واحدهای تشکیل‌دهنده آن‌ها و مناسبات این واحدها با یکدیگر و با کل حکایت» (پراپ، ۱۳۶۸: ۴۹) به کار برد.

بر اساس تعریف پروپ، اولین گام در ریخت‌شناسی قصه، تعیین و شناخت واحدهای سازا و کیفیت ترکیب آن‌هاست (پراپ، ۱۳۶۸: ۵۲) که در درجه نخست، دانش مورد نیاز آن، الگوی زبان‌شناسی رومن یا کوبسن^۵ (۱۸۹۶-۱۹۸۲ میلادی) و زبان‌شناسی ساختاری

-
1. Sheikh Bahai.
  2. morphology.
  3. Propp, V.
  4. Scholes, R.
  5. Jakobson, R.

فردینان دو سوسور^۱ (۱۸۵۷-۱۹۱۳ میلادی) (کالر^۲، ۱۳۸۰) است و اصول ساختارگرایی است (پیاژه^۳، ۱۳۸۵: ۱۰-۱۱ و کالر، ۱۳۸۸: ۱۴۳) که مبتنی بر آنند که می‌توان تمامی داستان را به ساختارهای روایتی اساسی کاهش داد (سلدن^۴، ۱۳۷۷: ۱۱۷-۱۱۸).

پراپ، کوچک‌ترین واحد سازنده این قصه‌ها را «نقش»^۵، «کارکرد» یا «خویشکاری» نامید (پراپ، ۱۳۶۸: ۵۰-۵۳). در واقع، ویژگی ریخت‌شناسی پراپ، اعتقاد به اولویت این «خویشکاری‌ها» بر شخصیت‌های قصه است (ریکور^۶، ۱۳۸۴: ۶۶).

وی سپس به چگونگی ترکیب این واحدها پرداخت و نشان داد که هر قصه، این واحدها را به گونه‌ای خاص ترکیب می‌کند، اما همگی از یک الگو و ساختار اصلی پیروی می‌کنند و در واقع این قصه‌ها «گفتار»های گوناگون یک «زبان» هستند (پراپ، ۱۳۶۸: ۵۳). «پراپ دریافته بود که اگر بسیاری از قصه‌های عامیانه پریان روسی به دقت بررسی شود، عملاً یک داستان بنیادین و مشابه در تمامی آن‌ها یافته خواهد شد. او کوشید تا نشان دهد که چگونه صد قصه مورد بررسی او در واقع شکل‌های مختلف یک طرح اولیه بنیادین‌اند. پراپ با بررسی مجموعه‌ای از صد حکایت با ترکیب‌بندی مشابه، ساختار یک «شاه حکایت» را بیرون کشید» (اسکولز، ۱۳۸۳: ۱۰۲).

مبنای تحلیل پراپ در مبانی روایت‌شناسی^۷؛ یعنی «مجموعه‌ای از احکام کلی درباره ژانرهای روایی، نظام‌های حاکم بر روایت (داستان‌گویی) و ساختار پیرنگ» (مکاریک^۸، ۱۳۸۴: ۱۴۹) این تعریف است که «روایت، متنی است که در آن، تغییر از یک وضعیت به وضعیتی تعدیل یافته‌تر، بازگو می‌شود. بنابراین، تغییر وضعیت یا واقعه، عنصر اساسی و بنیادی روایت است مشمول کانون توجه مطالعه پراپ است» (تولان^۹، ۱۳۸۶: ۳۳).

پراپ علاوه بر صحنه آغازین که آن را جزو خویشکاری‌ها به حساب نمی‌آورد (پراپ، ۱۳۶۸: ۶۰)، سی و یک «کارکرد» در تحلیل قصه‌های پریان روسی (پراپ، ۱۲۹۸: ۲۵-۷۰)؛

1. De. Saussure, F.
2. Caller, J.
3. Piaget, J.
4. Selden, R.
5. function.
6. Ricoeur, P.
7. narratology.
8. Makaryk, I. R.
9. Toolan, M.

۱۳۶۸: ۵۹-۱۳۷) مطرح کرده و در این مقاله نیز هفت خویشکاری به آن‌ها افزوده شده است که با بسامدهای آن‌ها در «موش و گربه» به صورت جدول (۱) نشان داده شده‌اند.

جدول ۱: خویشکاری‌های پراپ در تحلیل قصه‌های پریان و بسامد آن‌ها در این مقاله

ردیف	کارکرد	بسامد	ردیف	کارکرد	بسامد	ردیف
--	وضعیت اولیه	۳۵	۱۹	رفع نیاز	K	۲۵
۱	غیبت	۷	۲۰	بازگشت	↓	۱۱
۲	نهی	۲۱	۲۱	تعقیب	Pr	۳
۳	نقض نهی	۱۵	۲۲	رهایی	Rs	۴
۴	خبرگیری	۲۰	۲۳	رسیدن ناشناخته	O	۱
۵	خبردهی	۱۸	۲۴	ادعاهای بی پایه	L	۱۲
۶	فریبکاری	۲۰	۲۵	کار دشوار	M	۸
۷	همدستی	۱۵	۲۶	حل مسئله	N	۱۰
۸/۱	شرارت	۲۲	۲۷	شناخته شدن	Q	۵
۸/۲	نیاز	۲۷	۲۸	رسوایی	€X	۱۲
۹	میانجی‌گری	۱۶	۲۹	تغییر شکل	T	۷
۱۰	مقابله آغازین	۱۰	۳۰	مجازات	U	۱۵
۱۱	عزیمت	۱۸	۳۱	عروسی	W	۱۷
۱۲	نخستین خویش‌کاری بخشنده	۱۸	۳۲	فرار ^۱	Gu	۲
۱۳	واکنش قهرمان	۹	۳۳	شایعه پراکنی ^۲	Sh	۱
۱۴	دریافت شیء جادو	۱۸	۳۴	التزام ^۳	On	۱
۱۵	هدایت (انتقال)	۱۰	۳۵	تهدید ^۴	Ta	۱
۱۶	کشمکش	۱۲	۳۶	مخفی شدن ^۵	Hi	۲
۱۷	داغ گذاشتن	۱	۳۷	شرط بندی ^۶	Ar	۲
۱۸	پیروزی	۹	۳۸	طرده ^۷	Os	۲

1. escape
2. rumor
3. obligation
4. threat
5. hide
6. betting
7. rejection

مسأله مهم دیگری که پراپ بیان می‌کند، تبیین هفت دسته اصلی شخصیت‌های قصه - های پریان است؛ شامل: ۱- قهرمان^۱، ۲- شاهزاده خانم (هدیه)^۲، ۳- بخشنده^۳، ۴- یاری‌گر^۴، ۵- فرستنده قهرمان (میانجی‌گر)^۵، ۶- شریر^۶ و ۷- قهرمان دروغین^۷ (پراپ، ۱۹۲۸: ۷۹-۸۰؛ ۱۳۶۸: ۸۵).

برخلاف نظر ایگلتون^۸ که معتقد است از خویشکاری‌های پراپ می‌توان کاست (ایگلتون، ۱۳۸۰: ۱۴۴)، نمادهایی که در جدول (۱) به صورت پررنگ نمایش داده شده، مواردی است که در خویشکاری‌های پراپ ذکر نشده و در بررسی این داستان‌ها بدان دست یافتیم.

هدف اصلی این پژوهش پاسخ به این پرسش‌هاست که بسامد کارکردهای الگوی پراپ در داستان موش و گربه چگونه‌اند و آیا این کارکردها قابل کاستن یا افزودن هستند و چه نقدی بر الگوی پراپ بر اساس تحلیل این داستان وارد است و ناهمگونی‌های این داستان با طرح پراپ کدامند؟

روش کار مبتنی بر پژوهش‌های اسنادی و توصیفی کتابخانه‌ای است و مطابق روش تحلیل محتوا سعی شده است بر مبنای اصول ریخت‌شناسی ولادیمیر پراپ به تحلیل خویشکاری و تعیین بسامد و مقایسه تطبیقی آن‌ها در داستان موش و گربه پرداخته شود.

۱. پیشینه پژوهش

پس از پراپ، مطالعات بسیاری در کشورهای مختلف بر مبنای نظریه او انجام شد. از جمله (داندس^۹، ۱۹۹۷) و (دوگرا^{۱۰}، ۲۰۱۷) و در ایران نیز افراد زیادی پژوهش‌های متنوعی بر اساس این نظریه صورت داده‌اند که از آن جمله‌اند: اخلاقی (۱۳۷۷) در «تحلیل ساختاری منطق الطیر عطار»، خدیش (۱۳۸۴) در «ریخت‌شناسی افسانه‌های جادویی ایران»، حق‌شناس

1. the hero
2. the princess (prize)
3. the donor
4. the helper
5. the dispatcher
6. the villain
7. the false hero
8. Eagleton, T.
9. Dundes, A.
10. Dogra, S.

و خدیش (۱۳۸۷) در «یافته‌های نو در ریخت‌شناسی افسانه‌های جادویی»، خراسانی (۱۳۸۷) در «درآمدی بر ریخت‌شناسی هزار و یک شب»، ذوالفقاری (۱۳۸۹) در «ریخت‌شناسی افسانه عاشقانه گل بکاولی»، روحانی و اسفندیار (۱۳۸۹) در «ریخت‌شناسی قصه قلعه ذات الصدور در مثنوی»، جلالی‌پور (۱۳۹۱) در «ریخت‌شناسی قصه‌های اساطیری و پهلوانی شاهنامه فردوسی» و طالبی (۱۳۹۱) در «تحلیل خویشکاری ضد حماسی بهمن در بهمن - نامه»، مقالات متعدد در مجموعه مقالات انجمن ترویج، مجلات تخصصی و نمایه شده در پرتال جامع علوم انسانی، سامانه نشریات کتابخانه ملی، علم نت، پرتال جامع علوم انسانی، ایراندک، مگیران، نورمگز، اسکوپوس، سیویلیکا و... که همه تلاش کرده‌اند بر مبنای روش ساختارگرایانه پراپ به تحلیل ساختار داستان‌ها و کارکردها یا خویشکاری‌های آن بپردازند.

در مورد شیخ بهایی نیز پژوهش‌هایی صورت گرفته است که غالباً در حوزه‌های احوالات و آثار و افکار اوست و نمونه‌هایی از آن‌ها را می‌توان در پایگاه‌های مذکور یافت! اما در حوزه زبانی، سه پژوهش ملاحظه شد که عبارتند از: اولیائی‌نیا (۱۳۸۸) که به «بررسی ساختار داستانی پند و اندرز اهل دانش و هوش به زبان گربه و موش» پرداخته است، جوکار (۱۳۹۰) «ظرفیت طنز و نقد اجتماعی - اخلاقی در آثار فارسی شیخ بهایی» را مطرح کرده است و هوشنگی و مالمیر (۱۳۹۸) به «تحلیل عناصر روایی داستان موش و گربه شیخ بهایی» پرداخته‌اند. بنابراین تاکنون، کسی داستان موش و گربه شیخ بهایی را بر مبنای خویشکاری‌های پراپ مورد پژوهش و بررسی قرار نداده و هیچ مطالعه‌ای در این زمینه صورت نگرفته است.

۲. تحلیل خویشکاری‌های موش و گربه

۲-۱. معرفی موش و گربه شیخ بهایی

«ساختار موش و گربه شیخ بهایی، شبیه به ساختار داستان‌هایی است که ریشه هندی دارند. بدین شکل که بین قصه اصلی که داستان گرفتار شدن موش در دست گربه و رهایی آن از چنگ گربه و باز گرفتار شدن موش است، قصه‌های فرعی زیادی نیز توسط موش و گربه ذکر شده‌اند» (ذوالفقاری، ۱۳۹۱: ۵۸). اگر چه تأثیر موش و گربه شیخ بهایی یا «پند اهل دانش و هوش به زبان گربه و موش» را از موش و گربه عبید زاکانی ممکن دانسته

است که شیخ بهایی آن را به سبک خود بازآفرینی کرده است (همان)، اما واقعیت آن است که تقابل موش و گربه در وجوه نمادین و سمبلیک آن از دیرباز در سایر نقاط جهان مثل چین (حسینی، ۱۳۶۱: ۱۹۱-۱۹۲) و الجزیره (سخن، ۱۳۳۸: ۳۷) و نیز در زبان‌های اردو (نسخه خطی شماره ۴۹۵ کتابخانه انجمن ترقی اردو در کراچی) و ترکی (شیروانی، ۱۳۵۸) سابقه دارد و در متون ادب فارسی نیز از گذشته دور این تقابل وجود داشته است.

نماز «گربه زاهد» که در شعر حافظ آمده است، سابقه‌ای به قدمت متن سانسکریت داستان‌های بیدپای (بخاری، ۱۳۶۹: ۱۸۴-۱۸۵) و کلیله و دمنه (منشی، ۱۳۷۵: ۲۱۶-۲۲۱) دارد و می‌توان در تفسیر سورآبادی (سورآبادی، ۱۳۷۵، جلد ۳: ۲۰۱۸-۲۰۲۱) و مرزبان نامه (وراوینی، ۱۳۶۷: ۳۷۵-۳۹۲) و حتی در آثار منسوب به عطار این تقابل نمادین را ملاحظه کرد (عطار، ۱۳۶۷: ۷۵-۷۷). مضاف بر این، آنکه بسیاری از داستان‌های موش و گربه در نسخ خطی، منسوبند به افراد ناشناخته‌ای که ممکن است بسیار پیشتر از عبیدزاکانی زیسته‌اند (موسوی، ۱۳۸۸) و یا چهره‌های مشهوری چون خاقانی (نسخه خطی شماره ۱/۲۴۵۱ مسجد اعظم قم)، عماد فقیه (نسخه خطی ۱۲۳۴ مدرسه عالی شهید مطهری (سپهسالار)) و... اما آنچه مسلم است تأثیر عهد صفوی در رواج داستان‌های موش و گربه است!

قیام فقها در مقابله با تصوف در نیمه دوم قرن یازدهم و بعد از آن، نقش زیادی در رواج مجدد داستان‌های نمادین و تقابلی گربه و موش داشته است. مناقشات بین میرداماد و شیخ بهایی و طاهر قمی و مجلسی اول و دوم در این امر تأثیر زیادی داشته‌اند تا جایی که می‌توان گفت، فارغ از تأثیرپذیری شیخ بهایی از دیگران، شرایط اجتماعی ایجاب می‌کرده است که این تقابل را در داستان موش و گربه خود به تصویر بکشد؛ چنان که در همین دوره، «جواهر العقول فی مناظره الفار و السنور» که به نوعی بازنویسی موش و گربه شیخ بهایی است؛ منسوب است به مرحوم مجلسی (آقابزرگ تهرانی، ۱۴۰۳، جلد ۵: ۲۷۲ و جلد ۲۲: ۲۹۸) و بارها به نام ایشان به چاپ رسیده است (نوشاهی، ۱۳۹۱، جلد ۱: ۲۶۸ و مشار، ۱۳۴۰، جلد ۲: ۳۴ و مشار، ۱۳۵۰، جلد ۲: ۱۶۴۰)؛ هرچند آن را از میرداماد (ذوالفقاری، ۱۳۹۱: ۵۹) و یا جمال الدین محمد بن حاجی محمد فراهانی نیز دانسته‌اند (منزوی، ۱۳۵۱، جلد ۲: ۱۷۲۶)!

به هر حال در طرح موش و گربه شیخ بهایی، جز داستان اصلی، ۳۴ داستان فرعی آمده است. هشت قصه را موش بازگو می کند و راوی بقیه قصه ها گربه است. قصه های موش عبارتند از: «شفاعت»، «راهدار ظالم»، «مرد گناه کار»، «پادشاه بخارا»، «مرید شیخ»، «منازعه شیر و مرد زیرک» و «تاجر و دزد».

حکایت های فرعی که راوی آن ها گربه است، عبارتند از: «سبقت در سلام»، «حجره طالب علم»، «نازل شدن آیه توبه»، «ویرانه»، «حسین منصور»، «مرد احشامی»، «کدخدای»، «مرد لُر»، «روباه»، «شیخ و مریدان»، «شیخی از مشایخ»، «مرید شیخ»، «معتزله و بهلول»، «سلطان محمود و فالوده»، «ترک و واعظ»، «زن خسیس»، «حضرت ابراهیم (ع) و طلب مهمان»، «مهمان حضرت رسول (ص)»، «مختار و زنتش»، «شیطان»، «ابراهیم»، «قاضی و کنیز»، «زن بی ادب»، «دو یهودی میوه فروش»، «صیادان هند»، «قلندر و پادشاه»، «معلم و اهل دهات» و «پادشاه و غلام».

در این حکایات، موش (نماد صوفیه) و گربه (نماد متشرعه)، با جدل های لفظی و نقل حکایات و احادیث، یکدیگر را انتقاد کرده و سعی یکی بر محکوم کردن دیگری است. جدال این دو بر سر آراء و عقاید این دو گروه است. این جدال، گرچه گاهی به نفع موش پیش می رود، اما پیروز نهایی میدان، گربه است. همچنان که در سخن نیز وی بر موش برتری دارد و حکایات بیش تر و منطقی تری را بر زبان می آورد (جوکار، ۱۳۹۰: ۱۵۵-۱۵۸).

در پژوهش حاضر، تمامی داستان های موش و گربه شیخ بهایی (شیخ بهائی، ۱۳۵۲: ۱۰۱-۲۷۰) مورد بررسی قرار گرفته و تحلیل های و نتایج زیر بر اساس داده های کل این اثر است.

۲-۲. صحنه آغازین

پراپ، وضعیت آغازین را یک خویشکاری به حساب نمی آورد، اما آن را از نظر ریخت شناسی، دارای اهمیت زیادی می داند (پراپ، ۱۳۶۸: ۶۰). وضعیت آغازین در هر داستان، اطلاعات اولیه ای پیرامون شخصیت های آن و اوضاع تعادلی است که قبل از وقوع شرارت، بر آن حاکم است. قصه موش و گربه از جمله داستان های قصه در قصه ای است که حوادث و اتفاقات آن بعد از گرفتن و تسلط اولیه گربه بر موش و چاره اندیشی های موش برای خلاصی از دست گربه به وقوع می پیوندند.

در تعداد قابل توجهی از داستان‌ها، راوی به معرفی شخصیت داستان‌ها و به کثرت ترتیب:

۱- قهرمان (۲، ۳، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۲۳، ۲۴، ۲۸، ۲۹، ۳۰، ۳۱، ۳۳، ۳۴ و ۳۵)

۲- شریر (۱۴، ۱۹، ۲۳، ۲۵، ۲۶، ۲۷، ۳۰، ۳۱، ۳۲، ۳۵، ۴، ۵ و ۷)

۳- یاری‌گر (۲۳ و ۳۵)

۴- قهرمان دروغین (۱۵ و ۲۱)

و گاهی به معرفی جمعی از آن‌ها می‌پردازد. گاهی نیز صحنه آغازین در حکم یک خویشکاری است و راوی در آن از حادثه یا شرارتی و یا موقعیتی سخن می‌گوید که آن حادثه یا شرارت، موجب حرکت داستان و وقوع خویشکاری‌های بعدی می‌شود. در برخی داستان‌ها نیز صحنه آغازین با انتقال مکانی آغاز می‌شود مانند: ۶، ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۲۰، ۲۲.

۲-۳. غیبت

این کارکرد به خارج شدن شخصیتی از شخصیت‌های داستان از حیطه کارکرد حادثه‌های ارتباط دارد. مرگ نیز از شکل‌های شدید این خویشکاری است (پراب، ۱۳۶۸: ۶۰-۶۱). در قصه «راهدار ظالم» و «دختر شاه و پسر وزیر» و «مرید شیخ» غیبت به صورت مرگ راهدار و مرگ برادر شاه و مرید ظاهر می‌شود. در کل، در هفت داستان، این خویشکاری دیده شد.

غیبت به معنای رفتن از خانه به جایی یا گم شدن در داستان ۲۰: «حکایت تاجر و دزد»، داستان ۲۸: «قاضی و کنیز»، داستان: ۳۰: «زن بی ادب» و داستان ۳۱: «دو یهودی میوه‌فروش». غیبت در قالب مرگ در داستان ۴: «راهدار ظالم»، داستان ۹: «دختر شاه و پسر وزیر» و داستان ۱۷: «مرید شیخ».

۲-۴. نهی

نهی به این معنا که قربانی از کار نهی و یا به کاری توصیه و سفارش می‌شود (پراب، ۱۳۶۸: ۶۱-۶۲). در هفده مورد، نهی شکل وارونه‌ای از امر است و در چهار مورد، نهی به شکل تحذیر از کاری است. نهی در جاهایی، توسط قهرمان یا یاری‌گر صورت می‌گیرد که شریر را از کاری نهی یا امر می‌کنند. یا اینکه شریر، قهرمان را امر به کاری می‌کند. در اینجا

شریر، خود را در جای قهرمان دروغین جلوه داده و قهرمان را امر می‌کند. در جاهایی نیز قهرمان یا یاری‌گر، تقاضایی دارند و یا مردم را پند و موعظه می‌کنند.

- نهی و تحذیر از کاری: ۱۵، ۲۲، ۲۹ و ۸.

- دستور یا فرمان: ۱، ۷، ۹، ۱۵، ۱۶، ۱۸، ۲۰، ۲۱، ۲۳، ۲۶ (دومورد)، ۲۸ (۵ مورد) و ۳۱.

۲-۵. نقض نهی

قربانی تمام مصادیق نهی شده را نقض می‌کند (پراپ، ۱۳۶۸: ۶۳). یازده مورد، نقض نهی پیدا شده است. این خویشکاری، بدون فاصله بعد از کارکرد نهی و متناسب با رخ می‌دهد، بجز یک مورد. از اینجا به بعد، فعل و انفعالات قصه پس از کارکردهای اولیه، شروع می‌شود و «گره پیچ» قصه به وجود می‌آید.

- نقض نهی توسط قهرمان: ۲۰، ۲۱، ۲۶، ۲۶، ۲۸ و ۳۵

- نقض نهی توسط شریر: ۱، ۷، ۱۵، ۲۴ و ۲۸

- نقض نهی توسط یاری‌گر: ۱۵ و ۲۸

و در برخی داستان‌ها نیز نقض نهی در کار نیست و فرمان یا نهی به جار آورده می‌شود: ۹ و ۲۳.

۲-۶. خبرگیری

در این خویشکاری، شریر به عنوان شخصیتی تازه با نقش‌هایی چون صدمه یا زیان، خرابکاری، ایجاد نوعی مصیبت، برهم زدن تعادل و آرامش موجود، وارد داستان می‌شود و در بدو ورود به منظور راه‌یابی به شیوه‌های شرارت به خبرگیری می‌پردازد و همواره موفق است؛ و بعد از آن، بدون وقفه کارکرد خبردهی رخ می‌دهد (پراپ، ۱۳۶۸: ۶۳-۶۴). البته این مورد، طبق نظر پراپ است! زیرا در این داستان‌ها خبرگیری، گاهی از سوی یاری‌گر یا قهرمان قصه برای فهمیدن مطلب و هدف خویش است. بسامد خویشکاری خبرگیری ۲۰ مورد است که در جدول (۲) آمده است.

جدول ۲: بسامد و نوع خبرگیری در داستان‌ها

بسامد	شماره داستان	خبر گیری
۵	۹، ۲۱، ۲۸، ۲۹، ۳۴	خبرگیری قهرمان
۸	۱، ۶، ۷، ۳۱، ۲۰، ۲۵، ۲۷، ۲۹	خبرگیری شریر
۳	۸، ۳۳، ۳۳	خبرگیری یاری‌گر
۲	۱۵، ۱۸	خبرگیری قهرمان دروغین
۲	۲۶، ۲۸	خبرگیری میانجی‌گر

۲-۷. خبردهی

کوشش شریر در خبرگیری نتیجه می‌دهد و او یا قهرمان و یاری‌گر به اطلاعات مورد نیاز در مورد قربانی یا قربانیان خود دست می‌یابد (پراپ، ۱۳۶۸: ۶۵-۶۶)، اما در دو مورد در داستان‌های شماره ۲۸ و ۳۱ خبرگیری از سوی قهرمان و شریر به خبردهی و کسب اطلاع نمی‌انجامد. در سایر خبرگیری‌ها، شخصیت داستان، اطلاعات مورد نظرش را در مورد فرد یا شیء مورد نظر به دست می‌آورد. بسامد خویشکاری خبردهی ۱۸ مورد است:

- خبردهی قهرمان: ۹، ۲۱، ۲۹ و ۳۴

- خبردهی شریر: ۱، ۶، ۷، ۲۰، ۲۵، ۲۷ و ۲۹

- خبردهی یاری‌گر: ۸، ۳۳ و ۳۳

- خبردهی قهرمان دروغین: ۱۵ و ۱۸

- خبردهی میانجی‌گر: ۲۶ و ۲۸.

۲-۸. فریب‌کاری

شریر، بعد از دستیابی به اطلاعات مورد نیاز خود در فریب قربانی یا قربانیان خویش برای دستیابی بر آن‌ها و موارد متعلق به ایشان تلاش می‌کند (پراپ، ۱۳۶۸: ۶۶-۶۷). این فریبکاری، همیشه مثل داستان‌های ۱، ۶، ۸، ۹، ۹، ۱۱، ۱۶، ۱۹، ۳۰، ۳۲ و ۳۵ از جانب شریر نیست. گاهی قهرمان، شریر را (۹، ۹، ۱۸ و ۳۳)، یاری‌گر، قهرمان را (۲۸)، شریری، شریر دیگر را (۲۲ و ۳۴) و یا قهرمان، مردم را (۲۲ و ۳۴) فریب می‌دهد.

۲-۹. شرارت یا نیاز

این خویشکاری‌ها زمانی به وقوع می‌پیوندند که قربانی به یک هشدار اهمیت نمی‌دهد، یا یک ممنوعیت را رعایت نمی‌کند و یا اینکه کوشش‌های شریر در خبرگیری یا فریب دادن قربانی به ثمر می‌نشیند و یا زمانی که نیاز و کمبود چیزی به وجود می‌آید. پراپ بر این عقیده است که در شکل اول، نیاز و کمبود بر اثر یک عامل بیرونی پیدا می‌شود، اما در شکل دوم، احتیاج و کمبود درونی است (پراپ، ۱۳۶۸: ۶۷-۷۹). در واقع نیاز و کمبود درونی است و از پیش وجود دارند، اما همواره عاملی بیرونی باعث احساس آن می‌شود. در نظام پیشنهادی پراپ، داستان با شرارت یک شریر شروع می‌شود و در صورتی که شرارتی رخ ندهد، کمبود یا نیاز به داشتن چیزی یا کسی، داستان را به حرکت می‌اندازد. این دو نوع؛ یعنی وقوع شرارت یا کمبود و نیاز، مهم‌ترین مشکل‌های مقدماتی هستند (پراپ، ۱۳۶۸: ۶۹).

در چند داستان از جمله داستان‌های: ۴، ۶، ۸، ۲۳، ۲۴ و ۲۵، شریر پس از اینکه متوجه اشتباه خود می‌شود، توبه کرده و متحول می‌شود. در نتیجه در زمره شخصیت قهرمان قرار می‌گیرد. شرارت‌ها در داستان‌ها به ترتیب، عبارتند از: (۱) نفس اماره، طمع و وسوسه، (۵) از بین بردن کتاب‌ها، (۶) کفن دزدی و جسارت به مرده، (۷) فریب و گمراهی، اطاعت نکردن از فرمان یاری‌گر، (۸)؛ دل بستن به دنیا و ادعاهای دروغین، (۹) طمع، جدایی عاشق از معشوق (از دواج اجباری)، (۱۱، ۱۲ و ۱۳) جهل و حماقت، (۱۴) کثرت شرارت و اتلاف درختان انار و حماقت، (۱۶) ادعاهای دروغین، (۱۷) ناراحت کردن یاری‌گر توسط قهرمان - کشتن قهرمان، (۱۸) کشتن انسان‌ریال (۱۹) ادعاها و سخنان دروغین‌ریال (۲۰) راهزنی و غارت (۲۳)، عدم قبول مهمان و حساست، (۲۵) نجس کردن فرش، (۲۸) دروغ، خیانت، زندانی کردن، بازداشت کردن، شکنجه کردن و فاحشگی، (۳۰) طمع، دروغ و خیانت، (۳۳) فرمان کشتن دادن، (۳۴) حماقت و (۳۵) حماقت، فریب و گمراهی و اطاعت نکردن از یاری‌گر.

۲-۱۰. کمبود یا نیاز

دومین مشکلی است که قهرمان پس از شناخت آن، حرکتی را برای رفع نیاز و رسیدن به هدف شروع می‌کند و داستان به جریان می‌افتد (پراپ، ۱۳۶۸: ۷۸). البته، گاه این شریر

است که نیازمند چیزی است (مثلاً گرفتن انتقام یا عوامل شرارت). در اکثر داستان‌ها شخصیت داستان به نیازش دست می‌یابد و در چند مورد یا به خاطر جهل و نادانی قهرمان و یا به خاطر صلاح دید قهرمان و یا به خاطر قهرمان دروغین یا شریر، قهرمان نمی‌تواند نیازش را رفع کند. این کمبودها را هم می‌توان براساس بسامد و میزان تکرارشان در افسانه‌ها به صورت‌های زیر طبقه‌بندی کرد:

۱- نیاز به یک انسان به طور کلی (نیاز به فرزند، نیاز به همسر)

۲- فقر و نداری

۳- نیاز به داشتن عوامل جادویی (توبه و بخشش) یا معنوی مانند: آرامش، هدایت یافتن، حفظ آبرو

۴- صورت‌های ملموس و دست‌یافتنی، مثلاً خرید پنبه

۵- نیاز به یافتن پاسخ یک سؤال یا کشف یک راز

۶- نجات جان خویش.

همچنین در جدول (۳) کمبود یا نیاز و رفع نیاز براساس داستان‌ها ارائه شده است.

جدول ۳: کمبود یا نیاز و رفع نیاز

داستان	نیاز	رفع نیاز
۱	نیاز به رفع گرسنگی	رفع نیاز موقتی - دائمی
۲	سبقت در سلام	«-»
۳ و ۴	بخشوده شدن	بخشودگی
۵	یافتن پاسخ سؤال	فهمیدن پاسخ سؤال
۶	بخشوده شدن	بخشودگی
۸	یافتن پاسخ سؤال - راه حق	فهمیدن پاسخ سؤال - یافتن راه
۹	نیاز سه نفر به وصلت	ازدواج به جز یک مورد
۱۰	خرید پنبه و حفظ آبرو	حفظ آبرو و رفع نیاز خریدن پنبه
۱۱	فروش گوسفندان - وصلت	فروش گوسفندان به وعده - «-»
۱۴	آرامش - حفظ آبرو برای کنده شدن دمش	رسیدن به آرامش - حفظ آبرو به ظاهر
۱۶	نیاز به پسر دارشدن	«-»
۱۸	نیاز شریر به گرفتن انتقام - نیاز قهرمان به نجات خویش	«-»، نجات دادن خویش

ادامه جدول ۳.

داستان	نیاز	رفع نیاز
۱۹	آگاهانیدن مردم از فریب شریر	هوشیار کردن مردم
۲۰	رسیدن به قافله	«-»
۲۱ و ۲۲	یافتن پاسخ سؤال	فهمیدن پاسخ
۲۳	میل به آوردن مهمان	آوردن مهمان
۲۴	میل به آوردن مهمان-هدایت	آوردن مهمان- راه درست
۲۵	غذا- هدایت	رفع گرسنگی- هدایت شدن
۲۶	رهایی از دست شریر	عدم سرپیچی از شریر
۲۷	نیاز شریر به گرفتن انتقام	یافتن چاره انتقام
۲۸	همسر	ازدواج
۳۲	غذا	رفع گرسنگی
۳۳	مادی-نجات جان-پاسخ سؤال	رفع هر سه
۳۴	مادی	رفع نیاز
۳۵	تجارت	«-»

۲-۱۱. قهرمان قربانی و جست و جوگر

مطابق الگوی پراپ، بعد از پیدا شدن مصیبت و کمبود و نیاز، قهرمان به عنوان شخصیتی تازه به صورت‌های مختلفی وارد داستان می‌شود. خواه داوطلبانه پس از خبرگیری و یا با درخواست از او یا دادن فرمان به او. قهرمان همیشه در داستان به یکی از دو شکل «قهرمان جست و جوگر» یا «قهرمان قربانی شده» ظاهر می‌شود؛ اگر قهرمان در پی جست و جوی شخصی یا چیزی مفقود شده باشد، «قهرمان جست و جوگر» نام دارد و اگر مسیر قصه بستگی به سرنوشت شخص مفقود داشته باشد، «قهرمان قربانی شده» نامیده می‌شود (پراپ، ۱۳۶۸: ۸۰).

پراپ با تأکید، مدعی است که بعید است در قصه‌ای، «قهرمان جست و جوگر» و «قهرمان قربانی شده» با هم وجود داشته باشند (همان)، اما به نظر می‌رسد این ادعا تنها در خصوص قصه‌های با یک حرکت صحیح است و در قصه‌هایی که بیش از یک حرکت دارند، چنین نیست! و گاهی اتفاق می‌افتد که قهرمان یکی از حرکت‌های قصه «جست و جوگر» و قهرمان حرکت دیگر داستان، «قربانی شده» است. مانند داستان «پسر شاه و دختر وزیر» که در آن، اگر شاهزاده خانم را قهرمان در نظر بگیریم، قهرمان، قربانی شده محسوب می‌شود که

قهرمان جست و جوگر که پسر برادر شاه است به جست و جوی او می‌پردازد. پس در اینجا ما این استثنا را باید به نظریهٔ پراپ بیفزاییم؛ زیرا هر دو قهرمان جست و جوگر و قربانی شده را می‌بینیم. دو قهرمان قربانی در داستان‌های مورد بررسی دیده شد:

- در داستان ۲۸، «قاضی و کنیز»: کنیز، محبوس است و برای آزادی خود کاری جز مقاومت نمی‌تواند بکند. قهرمان به جست و جو و یافتن او می‌پردازد.

- در حکایت ۹، «دختر شاه» که قهرمان قربانی در طول داستان در حال فرار است و قهرمان جست و جوگر به دنبال اوست. نکتهٔ قابل توجه در این داستان، این است که قهرمان جست و جوگر، کار اصلی را انجام نمی‌دهد، بلکه این قهرمان قربانی است که داستان را به پیش می‌برد و برای نجات خویش و رسیدن به همسرش که قهرمان جست و جوگر است، تلاش می‌کند.

۲-۱۲. میانجی‌گری، رویداد ربط‌دهنده

میانجی‌گر در داستان‌های مورد بررسی یا نامه است که قهرمان برای یاری و طلب کمک به سوی بخشنده می‌فرستد (پراپ، ۱۳۶۸: ۸۰)؛ مانند داستان «قاضی و کنیز» یا افرادی هستند که برای انجام دادن کاری اعزام می‌شوند و ممکن است این شخصیت، قهرمان باشد یا افرادی معمولی که یاری‌گر قهرمان، شیر و یا یاری‌گر هستند.

۲-۱۳. مقابلهٔ آغازین

طبق الگوی پراپ، قهرمان (یا شیر) در نهایت، موافقت می‌کند یا تصمیم می‌گیرد که به مقابله بپردازد. این خویشکاری، مخصوص قصه‌هایی است که قهرمان جست و جوگر دارند. قهرمانان تبعیدی، مغلوب، افسون‌شده و ... برای آزادی از خود، اشتیاقی ارادی نشان نمی‌دهند (پراپ، ۱۳۶۸: ۸۴). البته ما خلاف این ادعا را در داستان ۹ که در بالا توضیح دادیم، می‌بینیم.

۲-۱۴. عزیمت

«قهرمان، خانه را ترک می‌گوید. در اینجا عزیمت، معنایی متفاوت از غیبت موقتی که خود یکی از عناصر قصه است ... دارد. عزیمت «قهرمان جست و جوگر» و «قهرمان قربانی شده» نیز با هم تفاوت دارند. هدف از عزیمت قهرمانان گروه اول، جست و جو است و حال آن

که عزیمت قهرمانان گروه دوم، آغاز سفری است که طی آن حوادث و رویدادهای مختلف انتظار آن‌ها را می‌کشد، اما جست‌وجویی در میان نیست» (پراپ، ۱۳۶۸: ۸۴-۸۵). مانند داستان «دختر پادشاه و پسر وزیر» داستان ۹ و یا در داستان ۲۸.

پراپ در الگوی خویش، همه شکل‌های «مقابله آغازین» و «عزیمت» را با یک علامت خاص مشخص می‌کند (همان: ۸۴) و این در حالی است که این اقدام به نقش زیادی در تحلیل خویشکاری‌های داستان ندارد؛ «وقتی قهرمان، مقابله با شریر را می‌پذیرد، طبیعتاً روند حوادث و وقایع قصه، عزیمت او را ایجاب خواهد کرد؛ یعنی همیشه بعد از خویشکاری‌های میانجی‌گری، خویشکاری‌های «مقابله آغازین» و «عزیمت» اتفاق خواهد افتاد، اما اینکه هر یک از این خویشکاری‌ها به چه شکل اتفاق افتد، حائز اطلاعات ارزشمندی است.» (جلالی‌پور، ۱۳۷۹: ۴۳).

۱۵-۲. واکنش قهرمان

قهرمان اکثراً در برابر کارهای بخشنده واکنشی مثبت یا منفی دارد که متناسب با نوع آزمایشی است که صورت می‌گیرد. مثلاً در برابر سؤال بخشنده، واکنش قهرمان برای پاسخ گفتن مثبت یا منفی به همان پرسش است. یا اگر بخشنده، قهرمان را امر به کاری کند، اجابت می‌کند. واکنش قهرمان یا شریر ممکن است مثبت، منفی و یا همراه با ترس و خشم باشد (پراپ، ۱۳۶۸: ۹۲-۹۴).

۱۶-۲. برخورد با یاری‌گر - دریافت عامل جادو

در طرح پراپ، ترکیب خویشکاری‌های ABC^۱ (یعنی «شرارت»، «میانجی‌گری»، «مقابله آغازین» و «عزیمت»)، «فاجعه» یا «گره پیچ» قصه را نشان می‌دهد ... اکنون شخصیت جدیدی وارد قصه می‌شود؛ این شخصیت را می‌توان «بخشنده» یا به طور دقیق‌تر «تدارک-بیننده» نامید از همین بخشنده است که «قهرمان داستان خواه «جست‌وجوگر» باشد، خواه «قربانی» وسیله‌ای (معمولاً جادویی) دریافت می‌کند که ترمیم مصیبت و فاجعه را میسر می‌سازد» (پراپ، ۱۳۶۸: ۸۵)؛ البته اغلب قهرمان پیش از دریافت وسیله جادویی در معرض یک سلسله عملیات قرار می‌گیرد که مستحق دریافت وسیله مذکور می‌شود. در اکثر موارد نیز یاری‌گر، بدون درخواست به قهرمان کمک می‌کند.

تقریباً در تمام داستان موش و گربه، یک عنصر کمکی و یاری‌دهنده دیده می‌شود که به نوعی، قهرمان را حمایت و مشکل را کارسازی می‌کند، اما این یاری و حمایت، همیشه جنبهٔ ماورایی ندارد. نکته‌ای که در مورد دریافت اشیای جادویی وجود دارد، آن است که این اشیاء، برخلاف قصه‌های پریان، غالباً معنوی هستند؛ مانند دعا، الهام، وحی، مکاشفه، توصیه و راهنمایی و... که ممکن است به وسیلهٔ یاری‌گر و حتی قهرمان به کار گرفته شوند. در اکثر حکایات، یاری‌گر با کلام خود، قهرمان را راهنمایی می‌کند و به طور مستقیم و یا غیرمستقیم، موجب رفع مشکل، می‌شود؛ به عبارت دیگر، یا نیاز معنوی را به طرف می‌کند و یا با آگاهی بخشیدن به او، او را هدایت می‌کند.

شاهزاده خانم در راه فرار به شاه‌جزیره‌ای می‌رسد که به او کمک می‌کند تا به همسرش برسد یا در داستانی دیگر، اعمال و رفتار بزرگوارانهٔ یاری‌گر، باعث تحول و تغییر مسیر زندگی قهرمان می‌شود، اما هیچ ابزار جادویی در کار نیست! از این لحاظ، ما بخشنده و یاری‌گر (پراپ، میان این دو شخصیت تمایز قائل شده است (پراپ، ۱۳۶۸: ۸۵)) را به صورت توأم در نظر گرفتیم. به این ترتیب، قهرمان یا از کسی عامل‌های جادویی را دریافت می‌کند یا از کمک یاورانی برخوردار می‌شود. در برخی موارد، یاری‌گر و عامل جادو یکی است (سخنان یاری‌گر). در تعداد اندکی از قصه‌ها، قهرمان، خود به تنهایی و به یاری هوش و ذکاوت یا نیروی جسمانی خویش بر مشکل غلبه می‌کند.

پس از بروز مشکل، قهرمان ممکن است تصادفاً یاری‌گر را ببیند و از کمک او برخوردار شود و در اکثر موارد قهرمان با شناخت از یاری‌گر به سمت او می‌رود؛ در حالی که پراپ، عقیده دارد، قهرمان تصادفاً با او برخورد می‌کند (پراپ، ۱۳۶۸: ۹۶ و ۹۸). عوامل جادویی که در اختیار قهرمان گذاشته می‌شود، طیف گسترده‌ای را دربر می‌گیرند و شامل موارد متفاوتی هستند. شیوه‌های دستیابی به این ابزار نیز متفاوت است. ابتدا این شیوه‌ها را بررسی می‌کنیم. این روش‌ها به ترتیب تکرار و فراوانی نه در افسانه‌ها به قرار زیرند. تقریباً در تمام حکایات، یک عنصر کمکی و یاری‌دهنده وجود دارد که به نوعی مشکل قهرمان را رفع می‌کند.

۲-۱۶-۱. شیوه‌های دستیابی به عامل جادو

۱- انجام یک کار نیک اخلاقی

۲- کسی، بدون هیچ درخواستی و بی آنکه قهرمان کاری برایش انجام داده باشد، عامل جادو را به او می‌دهد یا جای آن را نشان می‌دهد.

۳- رفتارهای خدایسندانه و باورهای مذهبی: دعا و مناجات، نذر و نیاز، توسل به امامان و معصومان، گاهی هم صرف بی گناهی قهرمان، سبب می‌شود از حمایت چهره‌های مذهبی برخوردار شود.

۴- در قبال کاری یا در عوض چیزی، عامل جادویی یا آنچه را قهرمان در پی آن بوده است، به او می‌دهد.

در جدول (۴) شیوه‌های دستیابی به اشیای جادو، چگونه دستیابی و اینکه توسط چه کسی ممکن است فراهم شده باشد منطبق با داستان‌ها ارائه شده است.

جدول ۴. شیوه‌های دستیابی به شیء جادو

ردیف	شیء جادو	چگونگی دست‌یافتن	به وسیله چه کسی
۱	دیوان حافظ و تفال	هوش و ذکاوت خود	قهرمان
۲	جبرئیل	بدون درخواست	یاری‌گر (خدا)
۳	شفاعت	بدون درخواست	یاری‌گر (پیامبر (ص) و خاندان ایشان)
۴	بهشت و بخشودن گناهان	گذراندن آزمون	یاری‌گر (خدا)
۵	کشتن شریر	بدون درخواست	یاری‌گر (گره)
۶	بخشودن گناه (قبول توبه)	درعوض پشیمانی توبه	یاری‌گر (خدا)
۸	سخنان آموزنده و مؤثر	بدون درخواست	یاری‌گر (قهرمان‌پرور)
۹	رفتار و دستورات	بدون درخواست	یاری‌گر (شاه جزیره)
۱۰	حلم و ستاری	آزمون بردباری و بزرگواری	یاری‌گر (خدا)
۱۷	نفرین و دعا	بدون درخواست	یاری‌گر (شیخ)
۱۸ و ۳۴	سخنان فریبنده، طناب و تیر	هوش و ذکاوت خود	قهرمان

ادامه جدول ۴.

ش.ج	شیء جادو	چگونگی دست یافتن	به وسیله چه کسی
۱۹ و ۲۱	سخنان و دلایل محکم	هوش و ذکاوت خود	قهرمان
۲۳	کرامت	بدون درخواست	یاری گر (پیامبر اکرم (ص))
۲۴	دادن اجرت، راضی کردن گبران- رفتار کریمانه	تلاش خود- بدون درخواست	قهرمان- یاری گر (خدا)
۲۵	رفتار بزرگ منشانه	بدون درخواست	یاری گر (پیامبر اکرم (ص))
۲۸	قضاوت عادلانه	با درخواست قهرمان	یاری گر (خواجه حسن میمندی)
*۲۹	توبه - اسم اعظم	بدون درخواست	یاری گر (خدا)
۳۰ و ۳۳	گرچه و مندیل خیال	هوش و ذکاوت خود	قهرمان

* در داستان ۲۹، اسم اعظم نیز شیء جادوست، اما به کسی کمک نمی کند! حتی باعث مرگ چند تن نیز می شود!

۲-۱۶-۲. انواع ابزار جادویی

مواردی که تاکنون برشمردیم، مهم ترین شیوه هایی هستند که قهرمان از طریق آن ها به کمک یاری گران به عامل جادویی دست می یابد. اینک باید دید، ابزار و عوامل جادویی در داستان های مورد بررسی چه چیزهایی هستند؟ این موارد را می توان به صورت زیر طبقه بندی کرد:

۱- سخنان و رفتارهای حکیمانه یا فریبنده: حلم و ستاری

۲- نفرین و دعا، اسم اعظم، توبه، جبرئیل، دیوان حافظ

۳- اشیاء خیالی: مندیل خیال

۴- حیوانات

۵- قتل.

۲-۱۶-۳. تدارک یا دریافت شیء جادو

«قهرمان، اختیار استفاده از یک عامل جادو را به دست می آورد» (پراپ، ۱۳۶۸: ۹۴). پراپ، یادآور می شود که «برخی قصه ها با لحظه پاداش، ختم می شوند. در این گونه موارد، هدیه، چیزی است با ارزش مادی معین و یک عامل جادویی نیست» (همان: ۹۵). در ادامه داستان- هایی که با دادن پاداش و پست و مقام، داستان، خاتمه می یابند و نوع پاداش ها بیان می شود:

(۵) به قهرمان، غذا و آموزش علوم داده می‌شود، (۲۱) قهرمان، علاوه بر یک کیسه، دو کیسه پول دریافت می‌کند، (۲۸) به پسرک، به خاطر قضاوت درست، پست وزارت داده می‌شود (اعطاء مسئولیت)، (۳۳) به قهرمان، پست و مقام وزارت داده می‌شود و (۳۴) دریافت پاداش کیسه پول.

۲-۱۷. انتقال مکانی میان دو سرزمین یا راهنمایی

«قهرمان به مکان چیزی که در جست‌وجوی آن است، انتقال داده می‌شود یا راهنمایی می‌شود» (پراپ، ۱۳۶۸: ۱۰۷). «باید توجه داشت که «بردن و رساندن» به عنوان یک خویشکاری بالذات گاهی وجود ندارد، قهرمان به آسانی به محلی که باید قدم می‌گذارد؛ یعنی خویشکاری «انتقال مکانی» به صورت ادامه طبیعی خویشکاری «عزیمت» بیرون می‌آید» (همان: ۱۰۹).

۲-۱۸. کشمکش

خویشکاری درگیری و نبرد بین قهرمان و شریر، کشمکش نامیده می‌شود (پراپ، ۱۳۶۸: ۱۰۹). قهرمان برای رفع مشکل، جست‌وجویی آغاز می‌کند که این جست‌وجو در حکایاتی که بعد از وضعیت آغازین با کمبود نیاز مادی و معنوی شکل می‌گیرد به صورت انتقال مکانی و سیر و سفر (آفاق و انفس) است. در حکایاتی که با کارکرد شرارت روبه‌رو هستیم، جست‌وجو به صورت مقابله اولیه است که قهرمان و یا در بعضی موارد، یاری‌گر برای رفع مشکل، حرکتی را آغاز می‌کنند. گفتنی است که این مقابله، بیشتر در کلام و به صورت بحث و جدل شکل می‌گیرد تا کشمکش فیزیکی.

۲-۱۹. داغ یا نشان کردن قهرمان

یعنی «داغ بر بدن قهرمان می‌زنند» (پراپ، ۱۳۶۸: ۱۱۰) یا وسیله‌ای مثل انگشتری و... به قهرمان اعطا می‌شود تا از قهرمان دروغین یا شریر تشخیص داده شود. این خویشکاری بجز در داستان «تاجر و کنیز» یاری‌گر (شاه)، خانه یاری‌گر اصلی (خواجه حسن میمندی) را نشان می‌گذارد تا بعداً به او رجوع کند. در قصه موش و گربه، مورد دیگری یافت نشد. در اینجا، نشان گذاشتن به صورتی که پراپ بیان می‌دارد، نیست! و می‌بینیم که یاری‌گر به وسیله آن شناخته می‌شود.

۲-۲۰. پیروزی

شریر از قهرمان شکست می‌خورد و مغلوب وی می‌شود (پراپ، ۱۳۶۸: ۱۱۱).

۲-۲۱. التیام مصیبت یا رفع نیاز

در پی پیروزی قهرمان، «بدبختی یا مصیبت یا کمبود آغاز قصه التیام می‌پذیرد. این خویشکاری و خویشکاری شرارت، با هم یک زوج را تشکیل می‌دهند. داستان در این خویشکاری به اوج خود می‌رسد» (همان: ۱۱۲).

در موقعیت ابتدایی، معمولاً با دو نوع مشکل مواجه می‌شویم: فقدان چیزی یا شرارت در بررسی وضعیت پایانی طبیعی است که پیش از همه با رفع کمبود و فقدان (K) یا غلبه بر شریر و تنبیه او (U) برخورد کنیم.

۲-۲۱-۱. رفع کمبود یا نیاز

رفع هر فقدان با نیازی که در ابتدا قهرمان با آن روبه‌روست، مناسب دارد. اگر قهرمان فقیر است در پایان به مال و منال می‌رسد یا اگر همسرش را گم کرده باشد، همسرش را می‌یابد.

از آنجا که درباره این موارد هنگام بحث از برخورد با یاری‌گر- دریافت عامل جادو به تفصیل سخن گفته شد در اینجا فقط به اشاره‌ای مختصری کفایت شد. شیوه‌های رفع نیاز نیز در آنجا بررسی شد.

۲-۲۱-۲. شیوه‌های رفع نیاز یا کمبود

۱- با کمک عوامل جادویی

۲- با تلاش خود قهرمان و در نتیجه شجاعت و زیرکی و توانمندی او

۳- با کمک یاری‌گران (حیوانات و همسر)

۴- با کمک عوامل مذهبی (توبه، اسم اعظم، دعا، نفرین و...)

۵- با فریب و کلک.

۲-۲۲. تعقیب - گریز (PR-RS)

موقعی که قهرمان، تاب و توان مقاومت در برابر حریف را ندارد برای رهایی از تهدید آنان فرار می کند. شریر، پس از آگاهی از این امر به تعقیب قهرمان می پردازد و می کوشد او را به دست آورد (پراپ، ۱۳۶۸: ۱۱۲-۱۱۹). تنها در داستان نهم، این مورد دیده شد که شریران در پی به دست آوردن شاهزاده خانم و اموالی هستند که به آنان تعلق دارد و شاهزاده خانم آنها را با خود برده است. قهرمان با روش های زیر از دست تعقیب-کنندگان رهایی می یابد:

۱- به کمک هوش و ذکاوت خود

۲- با کمک عامل جادو (مانند کشتی یا اسب)

۳- به کمک یاری گر.

۲-۲۳. کار دشوار و انجام آن (M-N)

کار دشوار از سوی اشخاص مختلفی بر شخصیت اصلی افسانه تکلیف می شود (پراپ، ۱۳۶۸: ۱۲۵). در بیشتر مواقع این قهرمان داستان است که باید کارهای دشوار را انجام دهد. گاهی نیز شریر با کار دشوار مواجه است؛ مانند داستان ۷.

۲-۲۳-۱. انواع کارهای دشوار

کارهای دشوار، انواع مختلفی دارند؛ پرکاربردترین آنها در داستان های موش و گربه به ترتیب زیرند:

۱- تحمل خواری و خفت مصاحبه با شریر (۱)

۲- آزمون کمک به نیازمندان و سخاوت (۴)

۳- نشان دادن چهره واقعی شخصیت (۱۹ و ۲۶)

۴- جبران اشتباه شریر (۲۵)

۵- انجام کاری در مدت معین (۲۶)

۶- یافتن چاره ای برای رفع نیاز (۱۴ و ۲۴).

۲-۲۴. ورود ناشناس - شناسایی (O-Q):

این مورد تنها در داستان نهم که شاهزاده خانم به وسیله قهرمان شناخته می شود، دیده شد.

۲-۲۵. تنبیه شریر (U)

پس از پایان یافتن شریر و خنثی کردن رفتارهای شرارت آمیز و زیان کاری او، شریر به مجازات کارهای نادرست خویش می‌رسد (پراپ، ۱۳۶۸: ۱۳۱). البته در بیشتر داستان‌های مورد بررسی، شریر متحول می‌شود و مجازاتی در کار نیست! بلکه یاری‌گر، شریر را که حال قهرمان داستان است، می‌بخشد و از گناهان او در می‌گذرد. تنبیه عامل شرارت به صورت‌های زیر در داستان‌ها اعمال می‌شود:

(۱) شکستن دست و پای شریر و سپس خوردن او، (۵) خوردن و نابودی شریر، (۹) مرگ و کشتن شریر، (۱۱) قهرمان محاسنش را از می‌دهد، (۱۳) قهرمان امرودهایش را از دست می‌دهد، (۱۴) نابودی ابریق و کنده شدن دم شریر، (۱۷) مرگ قهرمان و قاتلش و نابودی شهرها، (۱۸) کشتن شریر، (۱۹) رسوایی شریر، (۲۸) سوزاندن شریر، (۲۹) مرگ شریران، (۳۰) کتک‌زدن و تنبیه شریر، (۳۲) پرداخت پول و مخارج به قهرمان و (۳۳) شریر دستور به قتل شریر می‌دهد که انجام نمی‌شود.

در مواردی که جنگ و کشمکش میان قهرمان و شریر در می‌گیرد و با کشته شدن شریر، داستان خاتمه پیدا می‌کند از میان رفتن شریر را می‌توان گونه‌ای از مجازات دانست. بیشتر مجازات‌ها به مرگ شریر خاتمه می‌یابند.

در این صورت باید گفت که کارکرد پایانی، همان مجازات شریر (۷) است. البته باید این تفاوت را در نظر داشته باشیم که در مجازات و تنبیه شریر، معمولاً جنگ و مبارزه‌ای در کار نیست، بلکه شریر شناسایی و به سبب کارهای شرارت بارش، مجازات می‌شود؛ بدون آنکه مقاومتی نشان بدهد یا بتواند مقاومتی کند. درحالی که در موارد قبل، به هر حال، شریر با قهرمان درگیر می‌شود و به دست او کشته یا مغلوب می‌شود (درگیری نیز تنها به معنی ظاهری کلمه نیست و ممکن است بحث و جدل باشد).

۲-۲۶. عروسی (w)

عروسی در معنای خاص و ازدواج (پراپ، ۱۳۶۸: ۱۳۲) در دو مورد از داستان‌ها دیده شد: یک مورد، شاهزاده خانم از قهرمان دور می‌افتد و پس از طی حوادثی با هم ازدواج می‌کنند. یا اینکه کنیزش را از دست می‌دهد که با چاره‌اندیشی‌هایی، دوباره آن را به دست می‌آورد.

در موارد دیگر، اگر داستان به دادن پست و منصب یا پاداش معنوی و... ختم شد در زیرمجموعه عروسی ذکر شده است. برای مثال داستان‌های ۴، ۱۹، ۲۸، ۳۳ و ۳۵ به رسیدن شخصیت داستان به مقامات دنیوی از جمله، شغل وزارت ختم شد. داستان ۹ و ۲۸ به ازدواج، در داستان ۲۹ و ۶ به اعطاء مسئولیت و نازل شدن وحی، داستان ۲۸ و ۲۱ به پاداش نقدی و داستان ۱۰ می‌بینیم که به رسیدن حلاج به مقام والای معنوی، ختم می‌شود و یا در داستان ۱۶، شریر در نزد مردم ظاهریین، کسب اعتبار و بزرگداشت می‌کند.

۲-۲۷. توالی کارکردها

در داستان‌های روایت شده در موش و گربه، هیچ قانون مشخصی جهت معین کردن توالی خویش‌کاری‌ها وجود ندارد و نمی‌شود الگوهای مستند و دقیقی برای توالی آن‌ها تنظیم کرد.

۲-۲۸. دو وجهی بودن خویشکاری‌ها

در برخی خویشکاری‌ها که بسامد زیادی ندارند، خویشکاری‌ها دو وجهی هستند و می‌توان نوع دیگر آن را هم مدنظر گرفت. به طور مثال در داستان ۱۱، مجازات و رسوایی، یکی است و آن از دست دادن محاسن قهرمان به خاطر شرارت است. در داستان ۱۴، ۱۵ و ۱۶ رسوایی و بزرگداشت که شریر به خاطر فریبکاری در نزد جاهلان بر تکریم و بزرگداشت وی افزوده می‌شود و در نزد عقلا رسوا می‌شود. در داستان ۱۹ رسوایی، همان مجازات شریر است. در داستان ۲۳ و ۳۵ نقض نهی و واکنش شریر در برابر یاری‌گری یکی است. در داستان ۲۸ تغییر شکل و رسوایی شریر یک خویشکاری است؛ زیرا با فهمیدن ماهیت اصلی شریر، رسوایی او نیز به دنبالش می‌آید. رفع نیاز و عروسی یکی است؛ زیرا نیاز قهرمان، ازدواج و رسیدن به همسر بوده که همان عروسی است.

بحث و نتیجه‌گیری

با توجه به تحلیل داستان موش و گربه شیخ بهایی بر اساس نظریه پراپ، نتایج زیر به دست آمد:

- بررسی کارکردهای موش و گربه، بیانگر این است که با وجود جابه‌جایی کارکردها در این قصه‌ها سی و هشت کارکرد یافت شد. هفت مورد کارکرد جدید را می‌توان به

کارکردهای پراپ افزود که شامل خویش کاری‌های «فرار»، «شایعه پراکنی»، «التزام کردن»، «تهدید کردن»، «مخفی شدن»، «شرط‌بندی» و «طرد» است.

- در مورد شخصیت‌های داستان‌ها باید گفت که همیشه شخصیت‌ها، نقش ثابتی ندارند؛ گاهی شریر، قهرمان داستان می‌شود؛ گاه یاری‌گر، شریر و یا قهرمان و حتی گاهی، قهرمان داستان، شریر می‌شود. به عنوان نمونه در چند داستان، شریر پس از اینکه متوجه اشتباه خود می‌شود، توبه کرده و متحول می‌شود. در نتیجه در زمره شخصیت قهرمان قرار می‌گیرد.

- پراپ با تأکید، مدعی است که بعید است در قصه‌ای، «قهرمان جست‌وجوگر» و «قهرمان قربانی شده» با هم وجود داشته باشند، اما به نظر می‌رسد این ادعا تنها در خصوص قصه‌های با یک حرکت صحیح است و در قصه‌هایی که بیش از یک حرکت دارند، چنین نیست! و گاهی اتفاق می‌افتد که قهرمان یکی از حرکت‌های قصه «جست‌وجوگر» و قهرمان حرکت دیگر داستان «قربانی شده» است. مانند داستان «پسر شاه و دختر وزیر» که در آن، اگر شاهزاده خانم را قهرمان در نظر بگیریم، قهرمان، قربانی شده محسوب می‌شود که قهرمان جست‌وجوگر که پسر برادر شاه است به جست‌وجوی او می‌پردازد. پس در اینجا ما این استثنا را بای به نظریه پراپ بیفزاییم، زیرا هر دو قهرمان جست‌وجوگر و قربانی شده را می‌بینیم.

- یاری‌گر در این داستان‌ها، همیشه جنبه ماورایی ندارد. نکته‌ای که در مورد دریافت اشیاء جادویی وجود دارد، آن است که این اشیاء برخلاف قصه‌های پریان، غالباً معنوی هستند؛ مانند دعا، الهام، وحی، مکاشفه، توصیه و راهنمایی و... که ممکن است به وسیله یاری‌گر و حتی قهرمان به کار گرفته شوند.

- ابزار جادویی برخلاف نظر پراپ، همیشه جنبه ماورایی و جادویی ندارند! در بررسی داستان موش و گربه ابزارهای جادویی عبارتند از: سخنان و رفتارهای حکیمانه یا فریبنده، نفرین و دعا، اسم اعظم، توبه، جبرئیل، دیوان حافظ، اشیاء خیالی، حیوانات و قتل.

در پایان باید گفت نتایجی که از تجزیه و تحلیل موش و گربه شیخ بهایی به دست آمد، نه به طور جزء به جزء و دقیق، اما بسیار با نتایج تجزیه و تحلیل پراپ و ۳۱ خویشکاری مطرح او مطابقت دارند؛ مثلاً خویشکاری‌های دو وجهی در این داستان، بسامد زیادی ندارند و به جهت هنر راوی در بیان داستان، قاعده مشخصی نیز نمی‌توان برای ترتیب توالی خویشکارها و تنظیم ترتیبی آن‌ها ارائه کرد، اما الگوی ساختاری این داستان‌ها نیز تقریباً

موافق با الگوی قصه‌های عامیانه پراپ است. البته می‌توان با تغییراتی آن را با مؤلفه‌های فرهنگ دینی که مبتنی بر متن مقاله در همین نتیجه‌گیری مورد اشاره قرار گرفته‌اند، مطابقت داد و بر اساس نتایج این مقاله در تحلیل نقش شخصیت‌ها، قهرمان، یاری‌گر، ابزار جادویی، دریافت اشیای جادویی و حتی تعداد سی و یک‌گانه خویشکاری‌ها و کارکردهای الگوی پراپ تجدید نظر کرد.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

ORCID

Mohammad Ibrahim

Maalmir

Fatemeh Hooshangi

<http://orcid.org/0000-0003-1453-9982>

<http://orcid.org/0000-0003-1745-487X>

منابع

- آذر، عباس و پورسید، سیده معصومه. (۱۳۹۰). ریخت‌شناسی گنبد سرخ در هفت پیکر نظامی. پژوهش‌های نقد ادبی و سبک‌شناسی، ۱(۴)، ۹-۳۰.
- آقازرنگ تهرانی، محمد محسن. (۱۴۰۳). *الذریعة إلى تصانیف الشيعة*. به اهتمام احمد حسینی. الطبعة الثالثة. بیروت: دار الأضواء.
- اخلاقی، اکبر. (۱۳۷۷). *تحلیل ساختاری منطق الطیر عطار*. اصفهان: انتشارات فردا و انتشارات نقش خورشید.
- اسکولز، رابرت. (۱۳۸۳). *درآمدی بر ساختارگرایی در ادبیات*. ترجمه فرزانه طاهری. تهران: انتشارات آگاه.
- أفندی الإصبهانی، میرزا عبدالله. (۱۴۰۱). *ریاض العلماء و حیاض الفضل*. تحقیق: السید احمد الحسینی [الاشکوری]. قم: مکتبة آية الله العظمی المرعشی النجفی.
- اولیائی‌نیا، هلن. (۱۳۸۸). بررسی ساختار داستانی پند و اندرز اهل دانش و هوش به زبان گربه و موش. *تاریخ ادبیات*، ۲(۴)، ۳۹-۶۱.
- ایگلتون، تری. (۱۳۸۰). *پیش‌درآمدی بر نظریه ادبی*. تهران: نشر مرکز.
- بخاری، محمد. (۱۳۶۹). *داستان‌های بیدپای*. تصحیح محمد روشن. تهران: انتشارات خورازمی.

پراپ، ولادیمیر. (۱۳۶۸). ریخت‌شناسی قصه‌های پریان. ترجمه فریدون بدره‌ای. تهران: انتشارات توس.

پیازه، ژان. (۱۳۸۵). ساختار‌گرایی، ترجمه علی اکبرپور. تهران: کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی.

تولان، مایکل. (۱۳۶۸). روایت‌شناسی، درآمدی زبان‌شناختی - انتقادی. ترجمه فاطمه علوی و فاطمه نعمتی. تهران: انتشارات سمت.

جلالی‌پور، بهرام. (۱۳۷۹). ریخت‌شناسی قصه جنگ مازندران. نشریه هنر، (۴۵)، ۳۲-۵۳. _____ . (۱۳۹۱). ریخت‌شناسی قصه‌های اساطیری و پهلوانی شاهنامه فردوسی.

تهران: نشر افراز.

جوکار، منوچهر. (۱۳۹۰). ظرفیت طنز و نقد اجتماعی - اخلاقی در آثار فارسی شیخ بهایی. پژوهش زبان و ادبیات فارسی، (۲۱)، ۱۴۱-۱۶۱.

حق‌شناس، علی محمد و خدیش، پگاه. (۱۳۸۷). یافته‌های نو در ریخت‌شناسی افسانه‌های جادویی. مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران، (۲)۵۹، ۲۷-۳۹.

الحلی، حسن. (۱۴۱۷). خلاصه الأقوال. تحقیق الشیخ جواد القیومی. قم: مؤسسه نشر الفقاهاة. خدیش، پگاه. (۱۳۸۷). ریخت‌شناسی افسانه‌های جادویی. تهران: انتشارات علمی و فرهنگی. خراسانی، محبوبه. (۱۳۸۷). درآمدی بر ریخت‌شناسی هزار و یک شب. اصفهان: نشر تحقیقات نظری.

ذوالفقاری، حسن. (۱۳۸۹). ریخت‌شناسی افسانه عاشقانه گل بکاولی. فنون ادبی، (۱)۲، ۴۹-۶۲.
dor: 20.1001.1.20088027.1389.2.1.6.8

_____ . (۱۳۹۱). موش و گربه (سوابق و نمونه داستان‌های موش و گربه در ادبیات فارسی). مطالعات ادبیات کودک، (۱)۳، ۴۷-۷۰. doi: 10.22099/JCLS.2012.423

رعناحسینی، کرامت. (۱۳۶۱). موش و گربه چینی. آینده، ۸ (۳ و ۴)، ۱۹۲. روحانی، مسعود و اسفندیار، سبیکه. (۱۳۸۹). ریخت‌شناسی قصه قلعه ذات الصدور در مثنوی.

نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز، (۲۲۰)۵۳، ۶۷-۸۳. ریکور، پل. (۱۳۸۴). رمان و حکایت، پیکربندی زمان در حکایت داستانی. ترجمه مهشید نونهالی.

تهران: انتشارات گام نو.

الزرکلی، خیرالدین. (۱۹۸۰). الأعلام. بیروت: دار العلم للملایین.

سرکیس، الیان. (۱۴۱۰). معجم المطبوعات العربية. قم: مکتبه آیه الله المرعشی النجفی.

سلدن، رامان. (۱۳۷۷). راهنمای نظریه ادبی معاصر. ترجمه عباس مخیر. تهران: انتشارات طرح نو.

سورآبادی، ابوبکر. (۱۳۷۵). تفسیر سورآبادی. تهران: نشر نو.
شیخ بهائی، محمد. (۱۳۸۹). کشکول. به کوشش صادق برزگر. قم: انتشارات صبح پیروزی.
_____ . (۱۳۵۲). کلیات اشعار و آثار فارسی شیخ بهائی. تهران: انتشارات محمودی.

شیروانی، عظیم. (۱۳۵۸). سیچان و پیشیک. به کوشش عبدالکریم منظوری خامنه. بی جا: بی نا.
الصدر، السیدحسن. (۱۴۰۶). تکلمه أمل الآمل. تحقیق السیداحمد الحسینی. قم: مکتبه آیه الله المرعشی.

طالبی، معصومه. (۱۳۹۱). تحلیل خویشکاری ضد حماسی بهمن در بهمن نامه و مقایسه آن با خویشکاری های پهلوانان الگویی حماسه. کهن نامه ادب پارسی، ۴(۲)، ۱۰۹-۱۳۰.
عطار نیشابوری. (۱۳۶۷). پندنامه، بی سرنامه، بلب نامه. تصحیح احمد خوشنویس. تهران: انتشارات سنایی.

کالر، جاناتان. (۱۳۸۰). فردینان دو سوسور. ترجمه کوروش صفوی. تهران: انتشارات هرمس.
_____ . (۱۳۸۸). بو طیفای ساخت گر؛ ساخت گرابی و زبان شناسی و مطالعه ادبیات. ترجمه کوروش صفوی. تهران: انتشارات مینوی خرد.

المزی، یوسف. (۱۴۱۳). تهذیب الكمال. تحقیق بشار عواد معروف. بیروت: مؤسسة الرسالة.
مشار، خان بابا. (۱۳۴۰). مؤلفین کتب چاپی فارسی و عربی از آغاز چاپ تا کنون. بی جا: بی نا.
_____ . (۱۳۵۰). فهرست کتاب های چاپی فارسی. چاپ اول. تهران: انتشارات مؤلف.
مکاریک، ایرنا ریما. (۱۳۸۴). دانشنامه نظریه های ادبی معاصر. مهران مهاجر و محمد نبوی. تهران: انتشارات آگه.

منزوی، احمد. (۱۳۵۱). فهرست نسخه های خطی فارسی. تهران: انتشارات مؤسسه فرهنگی منطقه - ای.

منشی، نصرالله. (۱۳۷۵). کلیله و دمنه. تصحیح مجتبی مینوی. تهران: انتشارات امیرکبیر.
موسوی، سیدعبدالجواد. (۱۳۸۸). کتاب طنز ۵. تهران: انتشارات سوره مهر.
نوشاهی، عارف. (۱۳۹۱). کتاب شناسی آثار فارسی چاپ شده در شبه قاره (هند، پاکستان، بنگلادش) (فارسی). تهران: انتشارات میراث مکتوب.

وراوینی، سعدالدین. (۱۳۶۷). مرزبان نامه. تصحیح محمد روشن. تهران: بی نا.
هوشنگی، فاطمه و مالمیر، محمد ابراهیم. (۱۳۹۸). تحلیل عناصر روایی داستان موش و گربه شیخ بهایی. پژوهشنامه ادبیات داستانی، ۸(۱)، ۱۱۳-۱۳۷. doi: 10.22126/RP.1970.1080

English References

- Culler, J. (2001). *Ferdinand de Saussure*. Translated by Kourosh Safavi. Tehran: Hermes.
- Dogra, Sana. (2017). The Thirty-One Functions in Vladimir Propp's Morphology of the Folktale: An Outline and Recent Trends in the Applicability of the Proppian Taxonomic Model. *Rupkatha Journal on Interdisciplinary Studies in Humanities*, Vol. 9, No. 2, pp. 41.
- Dundes, Alan. (1997). Binary Opposition in Myth: The Propp/Levi-Strauss Debate in Retrospect. *Western Folklore*, 56,1.
- Propp, V. (1928). *Morphology of the tale*. Leningrad. Translation. 1968. The American Folklore Society and Indiana University.

Translated References to English

- Afandi al-Isbahani, M. A. (1980). *Riyaz Al-Ulama and Hiyaz Al-Fozala*. Edited by: Al-Husayni, S. A. [Al-Eshkawari]. Qom: Library of Grand Ayatollah Marashi Najafi. [In Persian]
- Akhlaghi, A. (1999). *Structural Analysis of Attar's Manteg Al-Tair*. Isfahan: Farda – Naqsh-e Khorshid. [In Persian]
- Al-Hali, H. (1995). *Kholasat al-Aghval*. Research: Sheikh Jawad al-Qayyumi. Qom: Al-Fiqhaha Publishing Foundation. [In Persian]
- Al-Mazi, Y. (1992). *Tahzib al-Kamal*. Research by Maruf, B. A. Beirut: Al-Resala Foundation. [In Persian]
- Al-Sadr, S. H. (1985). *Takleamat Amal al-Amel*. achieved by: Al-Husseini, S. A. Qom: Library of Ayatollah Al-Marashi Al-Najafi. [In Persian]
- Al-Zerekli, Kh. (1980). *Al-Alam*. Beirut: House of Science for Malayin. [In Persian]
- Aqabozorg Tehrani, M. M. (1982). *Al-Zari'ah ela Tasanif Al-Shi'ah*. by Husseini, A. Third edition. Beirut: Dar Al-'Azwa. [In Persian]
- Attar Neyshabouri. (1997). *Pandnameh, Bisarnameh, Bulbulnameh*. Corrected by Khoshnavis, A. Tehran: Sana'i. [In Persian]
- Awliyaei Nia, H. (2010). Investigating the story structure of Advice from people of knowledge and intelligence in the language of cats and mice. *History of Literature*, Vol. 2, No. 4, pp. 39-61. [In Persian]
- Azar, A. and Poursayyed, S. M. (2011). Morphology of the Red Dome in seven figures of Nezami. *Literary Criticism and Stylistics Research*, Vol. 1, No. 4, pp. 9-30. [In Persian]
- Bokhari, M. (1990). *Bidpay stories*. Corrected by Roshan, M. Tehran: Kharazmi. [In Persian]

- Culler, J. (2009). *Structuralist Poetics: Structuralism, Linguistics and the Study of Literature*. Translated by Safavi, K. Tehran: Minuy Kherad. [In Persian]
- Eagleton, T. (2002). *An Introduction to Literary Theory*. Tehran: Markaz Publishing. [In Persian]
- Haghshenas, A. M. and Khadish, P. (2008). New Findings in the Morphology of Magical Myths. *Journal of the Faculty of Literature and Humanities*, University of Tehran, Vol. 59, No. 2, pp. 27-39. [In Persian]
- Hooshangi, F. and Maalmir, M. I. (2009). Analysis of Narrative Elements of the Story of Sheikh Baha'i Mouse and Cat. *Journal of Fiction Literature*, Vol. 8, No. 1, pp. 113-137. doi: 10.22126/RP.1970.1080 [In Persian]
- Jalali-Pour, B. (2001). The morphology of the story of Jung Mazandaran. *Honar Publication*, No. 45, pp. 32-53. [In Persian]
- _____ (2013). *Morphology of Mythological and Heroic Stories of Ferdowsi Shahnameh*. Tehran: Afraz. [In Persian]
- Jokar, M. (2011). The Capacity of Humor and Socio-ethical Criticism in Sheikh Baha'i Persian Works. *Persian Language and Literature Research*, No. 21, pp. 141-161. [In Persian]
- Khadish, P. (2008). *The Morphology of Magical Myths*. Tehran: Scientific and Cultural Publishing Company. [In Persian]
- Khorasani, M. (2008). *An Introduction to the Morphology of One Thousand and One Nights*. Isfahan: Publication of Theoretical Research. [In Persian]
- Makarik, I. R. (2005). *Encyclopedia of Contemporary Literary Theories*, Mohajer, M. and Nabavi, M. Tehran: Agah. [In Persian]
- Monshi, N. (1996). *Kalila wa Dimna*. Corrected by Minavi, M. Tehran: Amirkabir. [In Persian]
- Monzavi, A. (1972). *List of Persian Manuscripts*. Tehran: Regional Cultural Institute. [In Persian]
- Moshar, Kh. B. (1961). *Authors of Persian and Arabic Printed Books from the Beginning of Publication until Now*. No place: No Publisher. [In Persian]
- _____ (1971). *List of Persian Printed Books. First Edition*. Tehran: Author. [In Persian]
- Mousavi, S. A. (2009). *Comic book 5*. Tehran: Surah Mehr Publications. [In Persian]

- Nowshahi, A. (2012). *Bibliography of Persian Works Published in the Subcontinent (India, Pakistan, Bangladesh)*. (Persian). Tehran: Written Heritage. [In Persian]
- Piaget, J. (2007). *Structuralism*. Translated by Akbarpour, A. Tehran: Library, Museum and Documentation Center of the Islamic Consultative Assembly. [In Persian]
- Propp, V. (1990). *Morphology of the tale*. Translated by Badre'I, F. Tehran: Tus. [In Persian]
- Ran'aahosseini, K. (1982). Chinese mouse and cat. *Ayande*, Vol. 8, No. 3 & 4, pp. 192. [In Persian]
- Ricoeur, P. (2005). *Novel and Anecdote, the Configuration of Time in Fiction*. Translated by Nonhali, M. Tehran: Gam No. [In Persian]
- Rouhani, M. and Esfandiar, S. (2010). Morphology of the story of the castle of Zat al-Sodur in Masnavi. *Journal of the Faculty of Literature and Humanities*, University of Tabriz, Vol. 53, No. 220, pp. 67-83. [In Persian]
- Sarkis, E. (1989). *Dictionary of Arabic Publications*. Qom: Library of Ayatollah Al-Marashi Al-Najafi. [In Persian]
- Scholes, R. (2004). *An Introduction to Structuralism in Literature*, translated by Taheri, F. Tehran: Agah. [In Persian]
- Seldan, R. (1998). *Guide to Contemporary Literary Theory*. translated by Abbas Mokhber. Tehran: New design. [In Persian]
- Sheikh Baha'i, M. (1973). *General Persian Poems and Works of Sheikh Baha'i*. Tehran: Mahmoudi. [In Persian]
- _____. (2010). *Kashkol*. by the efforts of Barzegar, S. Qom: Sobh-e-Piroozi Publications. [In Persian]
- Shirvani, A. (1979). *Sichan and Pishik*. By the efforts of Manzoori Khamene, A. K. No Place: No Publisher. [In Persian]
- Surabadi, A. (1996). *Tafsir-e Surabadi*. Tehran: Nashr-e now. [In Persian]
- Talebi, M. (2012). Analysis of Bahman's anti-epic selfishness in Bahmannameh and its comparison with the selfishness of epic model heroes. *Old Persian Literature*, Vol. 4, No.2, pp.109-130. [In Persian]
- Toolan, M. (2007). *Narrative: a Critical Linguistic Introduction*. Translated by Alavi, F. and Nemati, F. Tehran: Samt. [In Persian]
- Varavini, S. (1997). *Marzbannameh*. Corrected by Roshan, M. Tehran: No Publisher. [In Persian]

- Zolfaghari, H. (2010). Morphology of the romantic myth of Gol Bakavoli. *Literary Techniques*, Vol. 2, No. 1, pp. 49-62. doi: 20.1001.1.20088027.1389.2.1.6.8 [In Persian]
- _____. (2012). Mice and cats (records and examples of mice and cats in Persian literature). *Children's Literature Studies*, Shiraz University, Vol. 3, No. 1, pp. 47-70. doi: 10.22099/JCLS.2012.423 [In Persian]

استناد به این مقاله: مالمیر، محمد ابراهیم و هوشنگی، فاطمه. (۱۴۰۳). نقد و تحلیل خویشکاری‌های موش و گربه شیخ بهایی (براساس نظریه ولادیمیر پراب). *متن پژوهی ادبی*، ۲۸(۹۹)، ۲۸۳-۳۱۸. doi: 10.22054/LTR.2022.52463.3055

Literary Text Research is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.